

Васянович Є. А.,

старший викладач кафедри загального та прикладного мовознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Дубовик Н. М.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри загального та прикладного мовознавства
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

СЕМАНТИКА ПОЛІВ «СОЛДАТ», «ЗАХИСНИК», «ЗБРОЯ» (НА МАТЕРІАЛІ АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ІЗ СТУДЕНТАМИ-ГУМАНІТАРІЯМИ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу асоціативних полів слів-стимулів *солдат*, *захисник* і *зброя*, сформованих за результатами ланцюгового асоціативного експерименту, проведеного серед українських студентів-гуманітаріїв у 2021 році – в період, що передував повномасштабному вторгненню Росії в Україну. Метою дослідження є виявлення особливостей лінгвокультурної репрезентації концептів, пов'язаних із війною, у мовній свідомості молоді, яка вже тоді формувалася в умовах гібридного збройного конфлікту. Слова-стимули «солдат», «захисник» і «зброя» були дібрані як ключові одиниці, що репрезентують різні аспекти концептосфери війни – від персоніфікованого до предметного. Для інтерпретації асоціативних одиниць застосовано метод семантичних груп, який у межах цієї роботи охоплює також поняття семантичного гештальту, лексико-семантичної та тематичної зони, що використовуються варіативно відповідно до цілей дослідження. Методологічно експеримент спирається на психолінгвістичну процедуру збору даних, однак подальший аналіз здійснюється в межах лінгвокультурологічної парадигми. Виявлено, що в мовній свідомості респондентів образи *солдата* і *захисника* здебільшого позитивні, пов'язані з силою, жертвністю, гідністю та емоційною близькістю. Натомість поле *зброя* демонструє амбівалентне сприйняття – від засобу оборони до символу страху, смерті, насилля. Для всіх трьох полів характерна виразна емоційна складова, зокрема напруга, пов'язана з небезпекою, війною, службою та особистою відповідальністю. Отримані результати підтверджують, що навіть до початку повномасштабної війни відповідні концепти вже мали глибоку культурну значущість, вкорінену в актуальному історичному досвіді. Проведене дослідження дозволяє реконструювати фрагмент лінгвокультурної картини світу української молоді напередодні відкритого вторгнення та окреслює перспективу для подальших порівняльних спостережень у синхронії та діахронії.

Ключові слова: асоціативне поле, семантична група, солдат, захисник, зброя, лінгвокультурна картина світу, концептосфера війни, образ солдата, асоціативний експеримент.

Постановка проблеми. Концепти *Мир* і *Війна* супроводжують людство протягом всього його існування. Можна стверджувати, що у межах своєї семантики ці явища пов'язані з багатьма подіями, факторами, переживаннями, емоціями, що закарбовуються у мовній свідомості носіїв і формують напов-

нення цих концептів. Особливо актуальним є їхнє дослідження у мовній свідомості української молоді, яка велику (а може навіть більшу) частину свого життя проживає в періоди прихованої, гібридної, або наразі відкритої війни з Росією.

Аналіз наявних досліджень. Сучасні студії дедалі частіше звертають увагу на те, як концепт *Війна* закріплюється у свідомості носіїв мови. Корпусно-семантичний аналіз українського матеріалу разом із емоційною складовою соцмереж уже окреслив ядро воєнної лексики та її оцінні відтінки [1; 2]. Асоціативні експерименти поглиблюють картину: вони показують, як молодь вибудовує образ війни у різних культурних середовищах [3] і як ці образи корелюють із національною ідентичністю українських студентів [4]. Дослідження медіадискурсу періоду повномасштабного вторгнення доповнює цю панораму, демонструючи, як воєнна лексика трансформується під тиском актуальних подій [5].

Метою цієї статті є дослідити, як українські студенти-гуманітарії сприймали і осмислювали ключові воєнні концепти *солдат*, *захисник* і *зброя* у своїй мовній свідомості напередодні повномасштабного вторгнення. У центрі уваги – аналіз асоціативних реакцій, які допомагають зрозуміти, як ці поняття були емоційно й оцінно забарвлені, які образи сформувалися навколо них, і як це відображає фрагмент лінгвокультурної картини світу молоді того періоду. Також важливою складовою є спроба простежити, як через семантичні групи можна відобразити глибинні уявлення про війну, її учасників і символи.

Виклад основного матеріалу. У рамках дослідження цих концептів був проведений психолінгвістичний асоціативний експеримент із 23 словами-стимулами, за результатами якого було побудовано 23 асоціативних поля. У межах цієї роботи, розглянемо асоціативні поля *захисник*, *солдат* і *зброя* та їхню семантику.

Ланцюговий асоціативний експеримент проводився у 2021 році до повномасштабного вторгнення Росії в Україну і не оприявлює зміни у наповненні цих концептів, до яких воно могло призвести, проте слугує надзвичайно важливою базою для репрезентації семантики зазначених концептів у роки, які передують великій війні, та мають неабиякий потенціал для проведення порівняльних розвідок, що є надзвичайно цікавим для дослідників. Детальніше методика та умови проведення експерименту були описані нами раніше [6; 7].

Важливими фігурами для концептів *Мир і Війна* виступають військовослужбовці сил оборони та знаряддя ведення війни, а саме зброя. Нами були сформовані асоціативні поля *захисник*, *солдат* і *зброя*. Аналізувати поля такого типу та класифікувати його елементи можна за багатьма критеріями залежно від мети, завдань та гіпотез дослідника. У цій статті розглянемо структуру та семантичне наповнення зазначених полів, яке було досліджено за допомогою методу семантичних груп.

У структурі поля виділяють ядро, приядерну зону, напівпериферію та периферію. Периферійні реакції репрезентують індивідуальний та навіть неповторний досвід респондентів, однак ядро та приядерна зона зберігають у собі основні асоціативні значення, що властиві для слів-стимулів.

Метод семантичного гештальту полягає в розподілі асоціацій за групами, елементи яких об'єднані спільною семантикою. У різноманітних дослідженнях групи, елементи яких мають спільну або суміжну семантику мають назву лексико-семантичних груп, семантичних груп, семантичних зон, асоціативного та семантичного гештальтів або тематичних груп [4; 6; 8; 9]. Використання того чи того терміну пояснюється спрямуванням дослідження, адже кожний з них має свої тонкощі та особливості. Нами був вибраний термін семантичної групи, як такий, що об'єднує у собі внутрішньо- і зовнішньомовні характеристики елементів.

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СОЛДАТ

Асоціативне поле *солдат* налічує 1084 одиниці. Структура поля відбиває важливу для респондентів функцію солдата як воїна, що стоїть на захисті народу. Ядерна семантика поля представлена реакціями *захисник* (93), *війна* (78), *зброя* (52), *воїн* (43), *захист* (35). Приядерна зона містить зокрема асоціації, що виражають риси характеру солдатів (*сила* (34), *мужність* (26), *герой* (14), *боєць* (11), *відвага* (11)), службу та її атрибути (*форма* (26), *служба* (20), *військовий* (14), *дисципліна* (11)). Окремо стоять негативно-конотовані реакції *смерть* (15), *страх* (12), які не мають однозначного тлумачення в контексті експерименту. З огляду на ядерну семантику захисту, можна припустити, що асоціація *смерть* стосується жертвності й найвищої ціни, яку платять солдати задля спасіння свого народу або землі, проте не можна не зважати на те, що *смерть* може бути реакцією-побажанням солдатам-окупантам. Реакція-емоція *страх* не має однозначного витлумачення, адже може корелювати зі страхом, що переживає сам солдат або його близькі за його життя, а також страхом населення перед солдатом (особливо ворожим).

В результаті аналізу семантичного наповнення асоціативного поля і подальшого розподілу отриманого матеріалу було виділено 17 семантичних груп.

Найчисельнішою є група *Характеристики та якості*, яка складається з 229 асоціацій (*сила* (34), *мужність* (26), *відвага* (11), *патріот* (9), *честь* (6), *гідність* (3), *вірний* (2), *витримка* (2), *рішучість* (2), *чесність* (2), *непереможний*, *сильний духом*, *суворий* тощо). До неї увійшли реакції на позначення рис характеру, які притаманні солдатам, або якими на думку респондентів вони мають володіти. Можна прослідкувати, що такі чесноти необхідні солдатам саме для успіхів і перемог на полі бою та під час служби. Прикметною ознакою солдата, асоціації на позначення якої утворили окрему семантичну групу, є молодість; вона налічує 24 реакції (*юнак* (5), *молодість* (4), *молодий хлопець* (2), *молодий воїн*, *юність* тощо). У групі *Суміжні поняття*, що утворена з 81 реакції (*воїн* (43), *військовий* (14),

боєць (11), *військовослужбовець* тощо), представлені реакції, що є дотичними, або в деяких контекстах навіть мають синонімічне значення до слова-стимулу.

Наступний кластер семантичних груп пов'язаний із функцією солдата, а саме захистом своєї землі під час воєнних дій. Тут наявні групи *Захист і допомога*, яка нараховує 156 асоціацій (*захисник* (93), *захист* (35), *допомога* (3), «людина, яка захищає свою батьківщину» тощо), група *Війна*, яка утворена зі 100 асоціацій (*війна* (78), *АТО* (6), *боротьба* (4), *бій* (3) тощо), і група *Територія*, що містить 11 асоціацій (*Вітчизна* (3), *Донбас* (3), *Україна* (3), *Донбасс, країна*). Саме ця семантика представлена в ядрі асоціативного поля, що свідчить про сприйняття респондентами солдата як захисника, а не агресора. Групи *Атрибути* (149 асоціацій) та *Армія* (84 асоціації) підтримують семантику захисту під час війни, але з акцентом саме на військову службу з її необхідним спорядженням (*зброя* (52), *форма* (26), *служба* (20), *казарма* (4), *військо* (3), *передова* (3), *генерал* (2), *наказ* (2), *літак* (2), *ЗСУ* тощо). Група *Служба за гроші* (18 асоціацій) акцентує, що служба солдата є оплачуваною (*гроші* (4), *контракт* (4), *найманець тощо*).

Група *Емоцій, ставлення та стан*, яка містить 80 реакцій (*страх* (12), *повага* (5), *гордість* (4), *безвихідь*, *жаль*, *любов*, *насага*, *радіє*, *ризик*, *самотність*, *смуток* тощо) містить реакції, які представляють почуття чи відчуття самих солдатів, їхніх близьких впродовж їхньої служби або ставлення респондентів до них. Асоціації цієї групи не мають однорідної конотації, адже присутні реакції як з позитивним, так і з негативним забарвленням, що демонструють подані приклади. Сприйняття солдата як близької людини або як людини, що має сім'ю представлено реакціями групи *Люди*, яка налічує 32 асоціації (*чоловік* (7), *брат* (5), *батько*, *діти*, *друг*, *мати*, *син*, *тато* тощо). Негативне ставлення реципієнтів до військовослужбовців оприявлене в групі *Зневага*, що утворена з 23 реакцій (*пішак* (3), *маріонетка* (2), *гарматне м'ясо*, *почуття відрази*, «чувак, в якого не вистачило відкупитися» тощо). Прикметно, що ця група є нечисельною і не віддзеркалює загальної тенденції, проте згадати про її наявність варто. Схожу семантику мають асоціації групи *Примус*, яка нараховує 8 асоціацій (*неволя* (2), *примус* (2), *важка доля*, *невільник* тощо).

Група *Смерть* (31 асоціація) утворена реакціями, що мають спільну семантику смерті, але віддзеркалюють як найбільшу жертву солдата (*смерть* (15), *втрати* тощо), так і сприйняття його, як того, хто вбиває (*вбивця* (3), *вбивство* тощо). Також самопожертва і небезпека здоров'ю віддзеркалюється групою *Жертвність і поранення*, яка налічує 17 асоціацій (*самопожертва* (5), *рана* (2), *жертвує своїм життям за мене на фронті просто зараз*, *понівечений* тощо).

В групу *Довкілля* (24 асоціації) зібрані реакції, що не мають між собою спільної семантики, але демонструють зв'язок солдата тією чи іншою мірою з предметами чи явищами довкілля (*іграшка для хлопчиків*, *каша*, *пам'ятник*, *пісня*, *П'ятниця (гурт)*, *цигарки* тощо). У деяких випадках цей зв'язок легко декодувати, як то у випадку з реакціями *іграшка для хлопчиків*, що є асоціацією з іграшковим солдатиком, та *П'ятниця (гурт)*, поданою на позначення відомої пісні цього гурту «Солдат», проте реакція *каша* вже не піддається однозначній інтерпретації. Група *Колір*, яка містить 17 реакцій (*зелений* (6), *колір хакі*, *темні кольори* тощо) репрезентує колір солдатської форми.

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЗАХИСНИК

До складу асоціативного поля *захисник* увійшло 1046 асоціацій. Розглянемо реакції, що утворюють ядро: *чоловік* (54), *сила* (53), *солдат* (48), *воїн* (35). Семантика найчастішої реакції не є однозначною для інтерпретації, адже може стосуватися чоловіка як одруженої особи стосовно своєї жінки, так і людини чоловічої статі. Ми схильні до привалювання другого тлумачення над першим, адже, хоча і більшість респондентів вказали у графі гендер «жіночий», проте, їхній вік і приналежність до студентства дозволяє допустити, що вони неодружені. *Солдат* і *воїн* вказують на те, що захисниками респонденти вважають саме військовослужбовців, а реакція *сила* – на основну рису характеру, яка необхідна для реалізації функції захисту. Певні реакції приядерної зони репрезентують тотожну або близьку семантику: *військовий* (18), *сильний* (11). Зв'язок слова-стимула із захистом під час війни демонструють реакції *герой* (30), *зброя* (13), *вітчизна* (12), *війна* (10) та реакції-характеристики, що притаманні захисникам-армійцям: *мужність* (25), *надійність* (15), *відвага* (14), *патріот* (12). Проте, низка приядерних асоціацій показує, що реципієнти можуть знаходити захист в сімейних або дружніх стосунках: *батько* (26), *тато* (12), *друг* (12). Основні функції, з якими респонденти пов'язують слово-стимул є *щит* (24), *захист* (16), *допомога* (10), а *спокій* (22), *безпека* (21), *надія* (20), *довіра* (18) – тими станами і ставленнями, які реалізуються після або під час виконання цих функцій.

У результаті аналізу семантичного наповнення асоціативного поля *захисник* було виділено 17 семантичних груп. Найчисельнішою є група *Якості*, яка складається з 261 реакції (*сила* (53), *надійність* (15), *відвага* (14), *патріот* (12), *високий* (3), *гідність* (2), *мудрість* (2) тощо). Асоціації цієї групи пов'язані із внутрішніми якостями (*відчайдушна людина*, *впевненість*, *наполегливість* *шляхетність* тощо) або зовнішнім виглядом захисника (*великий* (*в габаритах*), *виглядає войовничим*, *молодий*, *пишногрудий* тощо). Наведені приклади демонструють позитивні якості захисника; серед усіх поданих реакцій лише *індеферентизм* та *одинокий* мають конотацію, яку можна назвати негативною, що оприявлює образ захисника у мовній свідомості респондентів як фігури привабливої, такої, що викликає схвалення.

Далі розглянемо кластер семантичних груп, які репрезентують зв'язок слова-стимулу з воєнними діями, захистом батьківщини та службою в армії. Найчисельнішою з них є група *Воїни та армія* утворена з 167 реакцій (*солдат* (48), *воїн* (35), *військовий* (18), *армія* (8), *борець* (2), *козак* (2), *військо*, *миротворець* тощо), в якій захисник представлений, як військовослужбовець збройних сил або солдат у війську. Група *Зброя*, що складається з 26 асоціацій (*зброя* (13), *меч* (4), *автомат*, *пацан з автоматом*, *танк* тощо), репрезентує зброю як засіб досягнення безпеки і миру. Група *Зовнішні атрибути*, яка утворена з 15 реакцій (*форма* (3), *броня* (2), *військова форма* (2), *бронежилет*, *однострій* тощо), описує зовнішнє спорядження захисника-військового. Групи *Батьківщина* (24 реакції: *Вітчизна* (12), *Батьківщина* (7), *дім* (2) тощо) та *Україна* (12 реакцій: *українець* (2), *прапор України*, *солдати України*, *український воїн* тощо) репрезентують зв'язок слова-стимулу із захистом Батьківщини. Групи *Війна* (13 реакцій) і *Територія* (10 реакцій) містять у собі реакції, що пов'язані із війною, захистом територій та історією (*війна* (10), *державна* (3), *Вітчизняна*

війна, *СРСР* тощо). У групі *Жертвність* зібрані реакції, що позначають саможертвність захисника заради тих, на допомогу кому він прийшов (*самопожертва* (5), *готовий віддати своє життя за Батьківщину*, «той, що не шкодує себе заради блага інших» тощо).

Група *Люди і стосунки між ними* (158 реакцій) містить асоціації, що позначають людей та різні зв'язки між ними: сімейні (*батько* (26), *тато* (12), *діти* (2), *син*), дружні (*друг* (12)), партнерські (*коханий* (5), *побратим*), професійні (*лікар*, *півзахисник*) тощо. Ядерною реакцією цієї групи є ядерна асоціація всього поля, а саме *чоловік* (54). Як було зазначено вище, декодувати її однозначно неможливо без додаткового опитування.

Ставлення респондентів (*гордість* (6), *подяка* (3)), їхні почуття (*довіра* (18)) або почуття самих захисників (*втома* (2), *любов до країни*) представлені у групі *Емоції, ставлення і стан* (131 реакція). Асоціації на кшталт *страх* (2), *біль*, *наснага*, *тривога*, *хвилювання* можуть стосуватися як емоцій респондентів, так і емоцій захисників. Окремо виокремлено групу *Зневага*, що утворена 5 одиничними асоціаціями: *гарматне м'ясо*, *идиот*, *притворство*, *сволочь*, *убийця*.

Основні функції, які реципієнти вбачають у захисниках, представлені двома групами: *Безпека та захист* (119 реакцій: *щит* (24), *безпека* (21), *захист* (16), *оборона* (9), *оберіг* (2) тощо) та *Підтримка і допомога* (35 реакцій: *допомога* (10), *опора* (8), *підтримка* (6) тощо).

У групу *Довкілля* зібрано 47 реакцій, які оприявлюють релігійну семантику слова-стимулу (*Ісус* (2), *Бог*, *творець*), пов'язані з середовищем, що оточує (*метро* (3), *площа*, *кінотеатр*), тваринами (*собака* (2), *лев*, *пес*, *птаха*), спортом (*футбол* (2), *поле*), затишком (*ковдра*, *тепліший світ*) тощо.

Зв'язок з юриспруденцією репрезентовано шістьма реакціями групи *Право*: *адвокат* (2), *дипломат*, *закон*, *право*, *юрист*.

Група *Кольори* складається з реакцій *зелений колір* (3) і *зелений*, що можуть стосуватися зовнішнього вигляду військових, а саме кольору їхньої форми.

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ ЗБРОЯ

Загалом стимул *зброя* отримав 1103 реакції. Ядерна семантика цього асоціативного поля оприявлена асоціаціями *війна* (121), *смерть* (77), *кров* (52), *захист* (46), *страх* (45), *вбивство* (40), які демонструють амбівалентне ставлення респондентів до слова-стимула: він пов'язаний одночасно із захистом під час бойових дій, але в той самий час – із смертю і насиллям. Реакція *страх* – емоція, яку відчувають реципієнти щодо зброї. Реакції приядерної зони позначають різні типи зброї і матеріал, з якого їх виготовляють (*автомат* (34), *пістолет* (21), *меч* (13), *метал* (10), *ніж* (10)), дії тих, хто володіє і використовує зброю (*зло* (11), *насилля* (11), *агресія* (10)), характеристику, яку вони при цьому набувають (*сила* (17)), а також стани, до яких це використання призводить (*біль* (29), *небезпека* (25)).

У результаті аналізу семантичного матеріалу було виокремлено 18 семантичних груп. Найчисельнішою є група *Смерть та вбивство*, яка містить 202 асоціації (*смерть* (77), *кров* (52), *вбивство* (40), *вбивця* (2), *жертва*, *розстріл* тощо). Вона складається з реакцій, що позначають результат використання зброї проти живої істоти, а саме припинення її існування. Схожу семантику мають асоціації групи *Поранення* (18 реакцій: *поранення* (7), *рана* (4), *рани* (4), *травми* (2), *каліцтво* тощо).

Група *Конфлікт/війна* (160 реакцій) наповнена асоціаціями на позначення конфліктів різного масштабу, в яких використову-

ється зброя для нападу (*війна* (121), *агресія* (10), *бій* (4), *атака* (2), *напад* (2), *бойові дії*, *завоювання*, *захоплення*, *розбрат* тощо). Група **Насилля** утворена з 19 реакцій (*насилля* (11), *насильство* (5), *домінування* (2), *перевага сили* тощо) на позначення застосування зброї як фізичної сили. Стан, коли кому-небудь щось загрожує представлений реакціями групи **Небезпека** (39 реакцій: *небезпека* (25), *загроза* (6), *небезпечність*, *може завдати шкоди* тощо). На противагу цій семантиці були подані реакції, що демонструють функції зброї як знаряддя для захисту (*захист* (46), *оборона* (6), *допомога*, *захисник*, *захищення*, *самозахист* тощо), що були зібрані у групу **Захист та допомога**, яка налічує 70 асоціацій.

Група **Різновиди** складається зі 195 реакцій на позначення різних типів та видів озброєння як сучасного (*автомат* (34), *пістолет* (21), *БТР*, *граната*, *міна* тощо), так і такого, що є вже недовісним у сучасних боях (*меч* (13), *гармати* (2), *спис* (2), *арбалет* тощо), а також «побутової» зброї, що може використовуватися лише в дрібних конфліктах (*отрута* (4), *ніж* (10) тощо). В окрему групу **Метафорична зброя** (26 асоціацій) виділені реакції на позначення зв'язку зброї у мовній свідомості респондентів із різними повсякденними предметами і явищами, завдяки впливу яких «жертву» можна «здолати». Тут присутні асоціації на позначення ментального та інформаційного впливу (*розум* (3), *інформація*, *книга*, *мова та розум*, *навчання*), шкідливих речовин (*алкоголь*, *наркотики*), а також реакції *влада* (3), *гроші* (2). У групі **Характеристики зброї** (11 асоціацій: *власна*, *красива*, *непотрібна*, *потужна*, *смертельна*, *страшна* тощо) представлені означення до слова-стимула.

Група **Емоції, ставлення та стан** налічує 1162 реакції на позначення різних почуттів і станів, які викликає слово-стимул: як позитивних (*любов*, *це добре*), так і негативних (*страх* (45), *біль* (29), *жах* (7), *ненависть* (4), *відраза*, *помста*, *скорбота* тощо). Варто зазначити, що негативне ставлення істотно переважає. Такі реакції виражають різний спектр емоцій: страх (*страх*, *боязність*, *побоювання*), ненависть (*гнів*, *злість*, *ненависть*), зневагу (*відраза*, *бруд*, *сміття*), горе (*горе*, *скорбота*, *смуток*), страждання (*біль*, *страждання*, *розпач*) тощо.

Зброю як інструменту для досягнення певної мети зображують реакції групи **Знаряддя**, яка нараховує 34 асоціації (*знаряддя* (5), *засіб* (2), *важіль тиску*, *знаряддя війни*, *знаряддя для захисту*, *інструмент для досягнення кровавої мети*, *оруддя*, *пристрій для вбивства* тощо). Подані приклади демонструють, що респонденти сприймають зброю як нейтральний засіб, засіб захисту і засіб впливу, нападу та вбивства.

Зв'язок слова-стимула із людьми та їхніми якостями представлений групами **Армія** (33 асоціації), **Людські якості** (30 асоціацій) та **Люди** (11 асоціацій). До першої входять реакції на позначення військовослужбовців та війська, які використовують зброю (*солдат* (8), *армія* (7), *військовий* (2), *військо* (2), *прикордонник* тощо), до другої – риси характеру, які на думку респондентів мають бути притаманні тим, хто володіє зброєю (*відповідальність* (2), *жорстокість* (2), *внутрішня сила*, *воля*, *впевненість*, *легковажність*, *майстерність*, *могутність*, *рішимість* тощо). До останньої групи увійшли різноманітні назви людей (*ворог* (3), *людина* (2), *волонтери*, *злочинець*, *мама*, *тиран*, *член*, *чоловік* тощо).

Група **Використання зброї** нараховує 38 реакцій (*вогонь* (9), *постріл* (8), *стрільба* (3), *шум* (3), *стрілянина* (2), *брызкіт*, *вибух*, *галас* тощо) на позначення тих візуальних та аудіальних ефектів, які продукуються при використанні різних типів зброї.

Група **Довкілля** містить асоціації різної тематики: території бойових дій (*Донбас*, *Донбасс*, *Україна*), місцезнаходження зброї (*в руках*, *заводи*, *лежить*, *на складі*), місце її використання (*тир* (2), *арешт*, *передова*), ігрова функція (*іграшка*, *гра*, *спорт*), культура («*Процавай зброя*», *фільми*) тощо.

Група **Колір** налічує 10 реакцій (*зелений колір* (4), *чорний колір* (3), *зелений*, *сірий*, *чорний* тощо), які можуть бути пов'язані із зовнішнім виглядом зброї та військових, які неї володіють, або емоціями, які відчуває респондент.

Зброю у якості елемента хобі репрезентують реакції групи **Полювання**, що утворена з 8 реакцій (*полювання* (2), *бедные животные*, *лес*, *мисливство*, *мішень*, *ціль* тощо).

Висновки. Отже, після аналізу асоціативних полів *солдат*, *захисник* та *зброя* можна зробити такі висновки. Кожне з полів розкладається на приблизно однакову кількість семантичних груп. Наведені поля мають спільну семантику, що є закономірним явищем, адже реакції були зібрані у рамках одного асоціативного експерименту спрямованого на вивчення концептів *Мир і Війна*, через що семантика бойових дій присутня в усіх трьох полях. Серед спільних семантичних груп можна виділити такі:

- Групи *Війна*, *Захист і допомога* зустрічаються при семантичному аналізі усіх трьох полів. Прикметним є кількісний розподіл асоціацій з семантикою захисту, допомоги та підтримки в межах цих полів. Поля *солдат* і *захисник* мають вдвічі більше реакцій із зазначеною семантикою, ніж поле *зброя*.

- Групи *Емоції, ставлення та стан* наповнені різними за конотацією реакціями, проте певну закономірність прослідкувати можна. Слова-стимули *захисник* та *солдат* отримали реакції на позначення схвалення, гордості, вдячності, але одночасно також і переживання та тривоги, адже служба та захист пов'язані із небезпекою. Стимул *зброя* отримав лише дві позитивно конотовані емоції, інші вказували на негативні почуття респондентів. Можна зробити висновок, що до захисників та солдатів, а саме до людей, реципієнти ставляться схвально та вдячно і переживають за їхнє благополуччя, наповнюючи семантику реакціями на підтвердження цього. У той самий час зброю як знаряддя, яке використовують солдати або захисники, сприймають негативно. Цей факт може бути пов'язаний із здатністю респондентів до емпатії до живих істот, адже слова-стимули *солдат* і *захисник* називають людей, а *зброя* є предметом; або із чітко окресленими функціями захисника (що містяться в самій лексичній одиниці), а саме захисту та допомоги, що викликає схвалення реципієнтів, проте функцією зброї реципієнти вбачають більшою мірою не захист, а вбивство.

- Групи *Характеристики та якості*, що притаманні полям *солдат* та *захисник*, містять реакції, які позначають риси характеру необхідні для боротьби й перемоги: *мужність*, *сміливий*, *відвага*, *патріот*, *доброта*, *сильний*. Поле *зброя* включає групу людські якості, що має суміжну семантику, проте група нечисельна у порівнянні з відповідними семантичними групами полів *захисник* та *солдат*.

- Групи *Жертвовність* присутня в полях *солдат* і *захисник*, що містять реакції на позначення найбільшої жертви задля блага інших – власного життя. Група *Смерть* є спільною для полів *солдат* та *зброя*. Але при цьому семантика не є тотожною: поле *солдат* репрезентує жалобу, втрати та жертви, а поле *зброя* – вбивство та насилля.

- Групи *Армія* присутні в усіх трьох полях. Вони мають спільну семантику служби у війську, що є закономірним, адже

солдат за своїм лексичним значенням є військовослужбовцем; захисника респонденти наділяють суміжною семантикою, а зброя є необхідним інструментом для ведення бойових дій, чим і займається армія.

– Групи *Люди* є більш чисельними для полів *солдат* та *захисник*. Вони репрезентують зв'язок слів-стимулів із конкретними людьми із життя респондентів (*батько, коханий, мати, син, друг тощо*) або певним загальним образом, який активує стимул.

– Групи *Довкілля* присутні в усіх трьох полях, але їхнє семантичне наповнення різниться: вони описують різноманітні явища, об'єкти навколишнього світу від урбаністичних та архітектурних до предметів побутового життя, спорту, культури, релігії тощо. В ці групи увійшли різноманітні асоціації, що радше репрезентують суто індивідуальний досвід респондентів.

Таким чином, здійснений аналіз демонструє значущість слів *солдат, захисник, зброя* для українського студентства, адже асоціативні поля демонструють різноманітність реакцій, що підтверджують цю думку. Враховуючи те, що експеримент було проведено у 2021 році, тобто вже під час війни із росією, але до початку повномасштабного вторгнення, вбачаємо актуальним продовжити роботу у цьому напрямку, зокрема, провести експеримент для встановлення статистики і динаміки у наповненні асоціативних полів.

Література:

- Бабич М. Є., Слива Т. В. Асоціативно-семантичні зв'язки лексеми «війна» (на матеріалі корпусу української мови). *Закарпатські філологічні студії*. 2024. Вип. 37. С. 9–13.
- Храбан Т. Репрезентація емоцій українськими користувачами соціальних мереж за допомогою концепту «війна». *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. № 75(5). С. 164–171.
- Гарбера І., Непийвода І., Пиндик О. Концепт «війна» у мовній картині світу українських, польських та іспанських студентів: соціолінгвістичний експеримент. *Лінгвістичні студії*. 2024. С. 137–160.
- Близнюк К. Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*. 2022. Вип. 8. С. 63–82.
- Павлушенко О. Семантичне поле концепту «Російсько-українська війна» в українському інфо-медійному просторі воєнного періоду. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2023. Вип. 27. С. 89–93.
- Васянович Є., Дубовик Н. Асоціативний експеримент у період пандемії. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 44(1). С. 121–127.
- Vasianovych Y. Peace and war associations of Ukrainian humanities students. *Scientific Journal of Polonia University*. 2020. Vol. 38(1–2). P. 110–116.
- Терехова Д. Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу «друг» за даними спрямованих асоціативних експериментів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*. 2017. Т. 20, № 2. С. 85–91.
- Zubach O. Psycholinguistic and cultural implications of German stimulus words humor and lachen in association test. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2022. Vol. 9(1). P. 337–346.

Vasianovych Ye., Dubovik N. The semantics of the associative fields of soldier, defender, and weapon (based on an associative experiment with humanities students)

Summary. The article analyzes the associative fields of the Ukrainian stimulus words soldier (soldier), defender (defender), and weapon (weapon), based on a chain associative experiment conducted among Ukrainian humanities students in 2021 during the period preceding the full-scale Russian invasion of Ukraine. The study aims to reveal how war-related concepts are represented within the linguocultural picture of the world of young people whose language consciousness had already been shaped by prolonged exposure to hybrid armed conflict. The stimuli were selected as key lexical units reflecting different facets of the war-related conceptsualization – from the personal to instrumental. To interpret the associative responses, the method of semantic grouping was applied, encompassing the related notions of semantic gestalt, lexical-semantic grouping, and thematic zones, depending on the focus of analysis. Methodologically, the experiment follows a psycholinguistic procedure for data collection, while the interpretation of results is carried out within a linguocultural framework. The findings show that soldier (soldier) and defender (defender) are mostly associated with positive values such as strength, sacrifice, dignity, and emotional closeness. In contrast, weapon (weapon) evokes ambivalent reactions – ranging from a means of protection to a symbol of fear, death, and violence. All three associative fields display a marked emotional dimension, including feelings of tension, danger, responsibility, and war-related experience. The timing of the experiment adds particular significance: the material was collected shortly before the full-scale invasion, allowing for future comparative studies of conceptual shifts after 2022. The research reconstructs a fragment of the linguocultural picture of the world of Ukrainian youth on the eve of open warfare and outlines perspectives for both synchronic and diachronic comparison.

Key words: associative field, semantic group, soldier, defender; weapon, linguocultural picture of the world, war conceptsphere, image of the soldier, associative experiment.